

Tommi Kakko

Paljon sanottavaa ei mistään

Filosofian ja kirjallisuudentutkimuksen välillä käydään paljon rakentavaa keskustelua ja osana tätä keskustelua kirjallisuudentutkijoidenkin pitäisi miettiä rooliaan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmasta. Olennaisena osana pohdiskeluun kuuluvat ne ongelmat, joita syntyy aiheeseensa erikoistuneiden tutkijoiden kielen yleistajuistamisesta. Suomalaiset filosofit ovat viime aikoina harjoittaneet itsetutkiskelua, johon media on yhtynyt innolla (ks. Syrjämäki & Lähde 2013). *Taloussanomien* kertoo Tieteentekijöiden liiton ärsyntyneen hallituksen ”huuhaa-tutkimuksista”, sillä ne eivät ole aidosti puolueettomia tutkimuksia, vaan nykypoliitiikkaa tukemaan tilaustyönä tehtyjä. *Aamulehdessä* kerrottiin Slavoj Žižekin kuvan kera Suomen tarvitsevan rohkeampia filosofeja. Žižek itse on suhtautunut omaan filosofin statukseensa penseästi ja huomannut kotimaansa johtavien poliitikkojen kutsuvan filosofin vierelleen vain hankkiakseen älymystön siunauksen päätöksilleen. Filosofit ja intellektuellit ovat laajasti esitettyjen toiveiden mukaisesti ottaneet osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun, ja osallistuminen on johtanut suurten apurahojen ja maailmanmaineen lisäksi median halveksuntaan ja ironiseen itseinhon. Olivatko ajat paremmat, kun valitettiin, ettei kukaan oikein ymmärtänyt filosofeja? Ja kuinka kirjallisuudentutkimuksen tulisi reagoida filosofien kokemaan lynkkaukseen?

Debattia seuratessaan monet filosofit ja kirjallisuudentutkijatkin varmasti muistelevat 80- ja 90-lukuja, jolloin filosofeja syytettiin rutiininomaisesti vaikeaselkoisuudesta ja postmodernin hölynpölyn tuottamisesta. Samoihin aikoihin kirjallisuudentutkimuksessa oli vaikea välttää poststrukturalistisia spekulatiivisia teorioita maailman ja kirjallisuuden kielen suhteesta. Nykyteoriassa poststrukturalismia ja postmodernismia voidaan pitää jo osana kirjallisuudentutkimuksen historiaa. Rikkoutuneessa ja pluralistisessa teoriakentässä on joskus hyvä pysähtyä miettimään, mikä aiemmin hallinneiden paradigmojen kontribuutio asioiden nykytilaan todella oli ja kuinka pukea nämä usein esoteeriset debatit kirjallisuudentutkimuksen opinkappaleista selkokielelle. Vaikka filosofit voivat joskus puhua pehmeitä, heidän kutsumustaan motivoi ajatus totuudesta. Kirjallisuudentutkimuksessa ei näytä olevan samanlaista peruskiveä, mutta sellaisen voi halutessaan kaivaa esiin post-teorioiden raunioista.

Postmodernismin tärkeimmän tehtävän on sanottu olevan nimeämättömän nimeäminen (Waugh 2001, 290). Andrew Gallix kirjoittaa väitettä auki modernistisen kirjallisuuden tutkimusta popularisoivassa *Guardian*-lehden artikkelissaan

”In Theory. The Unread and the Unreadable” (2013). Hänen mielestään helpoin tapa lähestyä tällaisia paradoksaalisilta kuulostavia nimeämisen ongelmia on aloittaa toteamalla, että kirjallisuuden kieli vastustaa tietoisesti kielen kommunikaatiofunktioita. Kirjallisuuden kielessä sanat itsessään muuttuvat esteettisiksi objekteiksi eivätkä ole enää pääasiallisesti merkitystä välittäviä tyhjiä astioita: ”Ne pirulaiset ovat aina tiellä.” Modernistiset kirjailijat yrittivät antaa sanojen tekstuurille merkityssisältöä suuremman roolin. Sanojen merkitysten muuttuessa triviaaleiksi tarvittiin uusia tapoja ja käsitteellisiä työkaluja puhumaan niiden esteettisistä ominaisuuksista. Kirjallisuus ei enää kerro mistään, jos sanojen merkityssisältö muuttuu merkityksettömäksi, mutta tutkijoiden tehtävä on yrittää ymmärtää tätä merkityksettömyyttäkin ja sanoa siitä jotain. Kirjallisuuden teoreettinen aihe on tällöin sanojen takana piilevä semanttinen tyhjyys, joka kirjallisuudesta kirjoittavan tai puhuvan täytyy yrittää nimetä.

Tämä lähes absurdi ongelma esiintyy erityisesti modernismissä ja postmodernismissä, mutta sillä on pitkät juuret. Yalen kiistelty kirjallisuudentutkimuksen popularisoija Harold Bloom on jo vuosia taistellut juurettomia ”uusiksi kyynikoiksi” kutsumiaan kirjallisuudentutkijoita vastaan, joita hän pitää ”hengen byrokraatteina ja kyynisyyden ja katkeruuden puolestapuhujina” (2011, 27).¹ He ovat Bloomin mielestä vastanneet moderniteetin ongelmaan ummistamalla silmänsä historialta ja estetiikalta. Ylläpitämänsä perinteen mukaisesti Bloom jäljittää kirjallisen kielen semanttisen tyhjiön alkuperän Lucretiuksen runouteen. Hänen teoreettinen temperamenttinsa vaikuttaa edelleen seuraavan romantiikan ajan reliikkien lumoa. Nuoremmat subliimia tutkivat estetiikan historioitsijat ovat kartoittaneet Lucretiuksen skeptisen subliimin ongelmaa Bloomia järjestelmällisemmin ja osoittaneet sen olleen tärkeä aihe varhaismodernin kirjallisuuden problematiikassa – skeptisismi ja subliimi ovat kulkeneet käsi kädessä kirjallisuudentutkimuksessa ainakin Montaignen ajoista lähtien.² Tarpeeksi pitkällä historiallisella perspektiivillä kaikki kirjallisuudentutkimuksen ongelmat muuttuvat vanhoiksi tutuiksi ja niistä paljastuu oma teoreettinen estetiikkansa, josta oman oppiaineensa historian tuntevan tutkijan tulee olla tietoinen säilyttääkseen objektiivisuutensa. Tuon estetiikan keskiössä on kirjallisuuden kielen hermeneuttinen kurimus, jota kirjallisuudentutkimuksen kieli on aina kiertänyt ja johon post-teorioiden kannattajat suorastaan heittäytyivät.

Kielen radikaalia estetisoinnista, subliimin historiaa sekä kirjallisuudentutkimuksen vaikeaselkoista kieltä täytenä hömppänä pitävälle on kirjallisuudentutkimuksessa myös oma paikkansa skeptisen subliimin ansiosta. Joshua Foa Dienstagin tutkima pessimismin traditio kertoo länsimaisen rationalismin aiheuttaman lumouksen murtumisen lohduttoman tarinan tavalla, jonka valossa Bloomin mollaamat nykykyynikot eivät ole läheskään tarpeeksi kyynisiä verrattuna sellaisiin edeltäjiin kuin Leopardi, Schopenhauer, Camus, Cioran tai Unamuno. Kyynisimmät voisivat pelkistää kirjallisuuden-

tutkimuksen kielen perimmäisen ongelman toisin: kirjallisuudentutkijoilla on aina ollut paljon sanottavaa ei mistään. He olisivat omalla tavallaan oikeassa. Skeptisemmät kirjallisuudentutkijat voisivat lisätä tähän, että kirjallisuuden kielen mysteeristä runoilivat ovat langenneet tuon kielen tuottamaan nautinnolliseen lumoon ja kadottaneet tieteellisen objektiivisuutensa. Ehkä hekin olisivat joissain tapauksissa oikeassa.³

Kirjallisuudentutkimuksen kieli on aina saanut osakseen kritiikkiä, mutta kirjallisuudentutkijat tietävät, että joskus selväkielinen argumentti ei aja asiaansa teoreettisesti eikä pedagogisestikaan. Vaikeaselkoisuuden lähde on kirjallisuudentutkijoiden tiedossa, sillä kirjallisuuden kieli on aina taipunut groteskeihin muotoihin, joissa kommunikoinnin tehokkuus on toisarvoista. Suuri yleisö voisi olla vastaanottavaisempi, jos kirjallisen kielen merkityksettömyyden ongelman voisi pukea mahdollisimman selkeisiin sanoihin ja perustella paremmin.⁴ Toisaalta kirjallisuudentutkijat voisivat ottaa oppia filosofien kokemuksista ja kieltäytyä pelkistämästä pelkistykseen jälkeen absurdeilta vaikuttavista ongelmista. Julkisen keskustelun ilmapiiri vaikuttaa lannistavalta ja varovaisuuteen on aiheutta, mutta jo antiikin stoalaiset tiesivät filosofiksi ryhtyvän joutuvan aina naurun-alaiseksi tavalla tai toisella. Kynisyys hallitsee keskustelua, mutta valitsemansa tutkimuskohteen ansiosta kirjallisuudentutkijat tuntevat kyynikkojen ajatukset paremmin kuin suurin osa keskustelijoista. Modernin elämän ammottavan tyhjiön tutkijoina he ovat hyvässä asemassa amatöörikyynikkojen joukossa ja voivat ehkä opettaakin heille jotain. Nimittäin kuinka erottaa tyhjistä puhujat tyhjänpuhujista.

Viitteet

¹ Oppisuuntauksia tarkemmin erittelemättä Bloom pitää uusien kyynikoiden joukkoa ranskalaisperäisten teorioiden kannattajina ja lukee heidän joukkoonsa myös uushistorioitsijat.

² Viitataan James Nogglen ja David Sedleyn tutkimuksiin, jotka käsittelevät myöhäisrenessanssin filosofista skeptisismiiä ja sen vaikutusta aikalaisrunouteen.

³ Etelä-Kalifornian yliopiston neurotieteiden professori Irving Biederman esiintyi vuonna 2011 taikurikaksikko Penn & Tellerin *Bullshit!*-ohjelmassa jaksossa ”Area 51”, jossa hän selitti miksi ufoista innostuneet jahtaavat sinnikkäästi avaruusolioita: ”Kun kohtaamme uutta tietoa, varsinkin jotain mystistä, aivoihin erittyy erittäin nautinnollisia opioideja. Kutsumme kokemusta usein adrenaliiniryntäykseksi. Tästä voi kehittyä palkitsemismekanismi, jonka takia ufointoilijat jatkavat ufojen jahtaamista.” Kirjallisuus voi tuottaa samankaltaista nautintoa, ja subliimin mysteeriiä metsästäviin voisi soveltaa samanlaista argumenttia.

⁴ On olemassa myös mahdollisesti kirjallisuudentutkimuksen kielen vaikeaselkoisuudesta johtuvia käytännön ongelmia, joita ei pidä missään nimessä väheksyä. Jyväskylän yliopistossa vuonna 2008 julkaistun tutkimuksen mukaan 28 % suomalaisista vieraiden kielten opettajista ei käytä lainkaan kaunokirjallisuutta opetuksessaan, 53 % sanoi käyttävänsä kaunokirjallisuutta harvoin, 16 % joskus ja vain 3 % usein (Luukka et al. 2008, 95). Valtaosa siis käyttää kaunokirjallisuutta vieraiden kielten opetuksessa joko harvoin tai ei lainkaan. Luku kertoo, että Opetushallituksen perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmissa korostama

kulttuurien tuntemus ei toteudu käytännössä ainakaan kaunokirjallisuutta käyttäen. Yksi syy lukuihin voi olla, ettei opettajilla ole tarvittavan selkeitä työkaluja kaunokirjallisuuden hyödyntämiseen opetuksessaan.

Lähteet

- Bloom, Harold 2011. *The Anatomy of Influence. Literature as a Way of Life*. New Haven & London: Yale University Press.
- Dienstag, Joshua Foa 2006. *Pessimism. Philosophy, Ethic, Spirit*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Gallix, Andrew 2013. In Theory. The Unread and the Unreadable. *The Guardian* 18.3.2013. <http://www.theguardian.com/books/booksblog/2013/feb/18/unread-unreadable-books> (1.12.2013).
- Korhonen, Petri 2013. Tiedeväki ärsyyntyi hallituksen huuhaa-tutkimuksista. *Taloussanommat* 1.12.2013. <http://www.taloussanommat.fi/politiikka/2013/12/01/tiedevaki-arsyynyi-hallituksen-huuhaa-tutkimuksista/201316692/12> (1.12.2013).
- Luukka, Minna-Riitta et al. 2008. *Maailma muuttuu – mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytänteet koulussa ja vapaa-ajalla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Noggle, James 2001. *The Skeptical Sublime. Aesthetic Ideology in Pope and the Tory Satirists*. Oxford: Oxford University Press.
- Salminen, Kari 2013. Puheenaihe: Tarvitsemme nykyistä rohkeampia filosofejia. *Aamulehti* 20.11.2013. <http://www.aamulehti.fi/Kulttuuri/1194854247601/artikkeli/puheenaihe+tarvitsemme+nykyista+rohkeampia+filosofejia.html> (1.12.2013).
- Sedley, David L. 2003. *Sublimity and Skepticism in Montaigne and Milton*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Syrjämäki, Sami & Ville Lähde 2013. Filosofia ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. *Niin & Näin*. 3/2013, 33–38.
- Waugh, Patricia 2001. Postmodernism. *The Cambridge History of Literary Criticism Volume IX. Twentieth-Century Historical, Philosophical and Psychological Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 289–305.